

Turkish Studies

Volume 13/3, Winter 2018, p. 793-808

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13116>

ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: Şubat 2018

✓ Accepted/Kabul: Mart 2018

✍ Referees/Hakemler: Doç. Dr. Ömer ZAIMOĞLU – Doç. Dr. Ruhi KONAK – Yrd. Doç. Dr. Necla KAPLAN – Yrd. Doç. Dr. Ercan ÇALIŞ

This article was checked by iThenticate.

MARDİN MÜZESİ'NDE BULUNAN 17.-19. YÜZYIL GÜMÜŞ BİLEZİK ÖRNEKLERİ

Evindar YEŞİLBAŞ*

ÖZET

Anadolu coğrafyasında tarih öncesi çağlardan günümüze kadar maden işlemeciliği ve takı sanatı alanında önemli el sanatlarının üretildiği bilinen bir gerçektir. Çeşitli malzemelerden üretilen el sanatları arasında gümüş madeni takı, sikke, gündelik eşya, savaş aletleri üretiminde kullanılan değerli bir maden olmuştur. Takılar, el sanatları içinde büyük bir hassasiyetle çalışılan, sembolik anlamlar taşıyan, nazara karşı koruma sağladığı düşünülen ürünlerdir.

Gümüş işlemeciliği alanında merkez konumundaki Mardin, hem Artuklu, hem de Osmanlı Döneminde bu özelliğini devam ettirmiş ve bu kentte her dönemde önemli eserler üretilmiştir. Çalışmamızda da, Mardin Müzesine satın alma yoluyla gelmiş 17.-19. yüzyıllara ait gümüş bileziklerden yedi tanesinin kataloğu oluşturulmuştur. İncelediğimiz örneklerden bazıları müzede bulunan teşhir salonlarının yetersizliği sebebiyle depolarda muhafaza edilmektedir. Örneklerin, malzeme ve teknik, ölçü, müzeye geliş yolu ile ilgili bilgiler verildikten sonra ayrıntılı tanımları yapılmıştır. İncelenen örnekler üzerinden Mardin'de 17.-19. yüzyıl gümüş bilezik üretimine, form ve biçim ile süsleme özelliklerine yönelik değerlendirmeler ortaya konulmuştur.

Yaptığımız incelemeler sonucunda 17.-19. yüzyılda bilezik modasında süslemelerde ajur tekniği, kabartma, kakma, kazıma, savatlama teknikleri tek tek kullanılmakla birlikte birden fazla tekniğin beraber de kullanıldığı görülmüştür.

Bu konunun seçilmesinin sebebi Mardin Müzesinde sergilenen takıların katalog çalışmasının daha önce gerçekleştirilmemiş olmasıdır. Bu çalışmanın Mardin Müzesinde bulunan diğer el sanatlarına literatür ve bilimsel çalışmalar açısından örneklik teşkil edeceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mardin, Müze, 17.-19. Yüzyıl, Gümüş, Bilezik

* Yrd. Doç. Dr. Mardin Artuklu Üniversitesi Sanat Tarihi, El-mek: evindaryesilbas@gmail.com

17.-19. CENTURY SILVER BRACELET SAMPLES IN MARDIN MUSEUM

ABSTRACT

It is a known fact that the most important handicrafts in the fields of metalwork and jewelry art have been produced in Anatolia from prehistoric times to the present. Silver has been a valuable mine used in the manufacture of jewelry, coins, everyday objects and munitions. Jewelries are symbolically imbued objects that are exclusively designed and believed to protect against evil eye.

Mardin preserved its central position in silverwork both during the Artuklu and Ottoman Eras, and important works were produced in the city. This study catalogs seven of the 17th-19th century silver bracelets that ended up in the Mardin Museum. Some of the samples are stored in warehouses due to the limited number of exhibition halls in the museum. The samples were described in detail, after giving information about the materials, techniques and measurements used in them and about how they ended up in Mardin Museum. Forms, shapes and decoration features used in silver bracelet making in Mardin between the 17th and 19th centuries were evaluated.

Results show that hemstitch, embossment, inlay, engraving and niello techniques were used individually or together in the 17th-19th century bracelet ornaments.

The rationale of this study is that the jewels exhibited in Mardin Museum have not been cataloged before. We believe that this study will pave the way for further studies on other handicrafts in Mardin Museum.

STRUCTURED ABSTRACT

Handicrafts have been made in the field of mining and jewelry in Anatolia from prehistoric times to the present. Silver has been a valuable mine used in the manufacture of jewelry, coins, everyday objects and munitions. Jewelries are symbolically imbued objects that are exclusively designed and believed to protect against evil eye. Research shows that humans have been attracted to jewelry since the beginning of time so much so that they have been decorating their bodies with natural objects even in the most primitive period. Ornaments such as necklaces and bracelets made of organic material unearthed in excavations at Diyarbakır Çayönü and Konya Çatalhöyük trace jewelry use in Anatolia to the Neolithic period.

Bracelets, fibulas and ring seals were used by both the ruling class and merchants and the public regardless of class distinction in Hittites, Urartu and Phrygians. In the Roman period, the use of precious and semi-precious stones by the nobility increased as a way to express wealth, and ornament techniques such as hemstitch, filigree and glaze from the East and Egypt were used. The pieces in the collection of many museums show that earrings and bracelets made using hemstitch in combination with embossment and engraving techniques were fashionable in the 2nd century.

The Ottoman Empire made significant achievements in art and jewelry as well as in every area. Due to the increasing interest in jewelry, valuable jewelries were made for sultans and concubines so much so that jewelry-making was loved and supported by some of the sultans and even some sultans were involved in the art of jewelry-making. Istanbul became an important jewelry-making center in the world especially during the Kanuni Era and the following years.

Mardin preserved its central position in silverwork both during the Artuklu and Ottoman Eras, and important works were produced in the city. This study catalogs seven of the 17th-19th century silver bracelets that ended up in the Mardin Museum. Some of the samples are stored in warehouses due to the limited number of exhibition halls in the museum.

The rationale of this study is that the jewels exhibited in Mardin Museum have not been cataloged before. We believe that this study will pave the way for further studies on other handicrafts in Mardin Museum.

Results show that hemstitch, embossment, inlay, engraving and niello techniques were used individually or together in the 17th-19th century bracelet ornaments.

The samples were described in detail, after giving information about the materials, techniques and measurements used in them and about how they ended up in Mardin Museum. Forms, shapes and decoration features used in silver bracelet making in Mardin between the 17th and 19th centuries were evaluated.

Bracelets mostly used by women are important ornaments that complement the ostentation and aesthetic appearance. Gold, silver, copper and various alloys were used in bracelet making. Embossment and granulation (*güherse*) techniques were used together in samples no 4, 6 and 7 while granulation technique was used in sample no 5. Wire wrapped figures were found in samples no 2, 1, 5 and 7. While the hemstitch was the dominant technique in samples no 5 and 7, more than one technique was used to form the decoration composition of the samples. The niello technique was used in sample no 3 in order to create a contrast effect with a blackish color. The engraving technique was only found in sample no 3.

The inlay technique was used to apply sard on sample no 1. This shows that, besides the effects of precious stones on human psychology, the combination of the gray color of silver and the red color of sard was a style of decoration of the period.

All bracelets, except sample no 2, are clamped together as a locking system while the ends of sample no 2 are left open so that they are close together. Similar examples can be found in many Anatolian museums such as Diyarbakir, Urfa, Gaziantep, Adiyaman and Aydın. The motives and technical characteristics of the compositions in samples 4, 5, 6 and 7 are the same as the ones exhibited at Diyarbakir and Aydın Museums, indicating that techniques that marked an era were used in a similar way throughout the country.

Floral and geometric motifs were used for the decoration of the bracelets. Sample no 1 is composed of silver-plated wires, while all other samples have both floral and geometric motifs. Spirally-curved branches, stars, spearheads, dome-like bosses, and flower, egg-and-dart, guilloche

and weave patterns are the most preferred motifs. Circular forms are preferred for geometrical decoration. It is noteworthy that figures are not used in bracelet decoration.

No deformation was observed in the bracelets except for color changes due to corrosion, wear on the edge borders and cracks at some points. The preferred dimension ranges from 6.0 to 6.7 cm, wrapping the wrist completely. Though the dimensions of the bracelets vary according to their form, the dimensions of all bracelets, except that of the twisted bracelet model, vary from 1.6 to 5.5. cm.

The comparison of the bracelets in Mardin Museum with those at other museum shows that bracelets produced throughout history in Anatolia have many similarities, indicating that there was a common decorative language in the production of bracelets as well as in artworks produced by many civilizations in Anatolia. The samples show that especially the 17th-19th century bracelets are works of the fashion of that period. We can state that craftsmen living in Mardin produced unique objects according to their own traditions, beliefs and tastes, and thus Mardin, where people of different ethnic backgrounds lived together, had a rich culture of jewelry.

We believe that adapting the compositions of the works in Mardin Museum to the production of modern silver bracelets will allow for the transfer of the ornamentation features, forms and techniques of the past to the next generation.

Keywords: Mardin, Museum, 17th-19th Century, Silver, Bracelet.

Giriş

İnsanoğlu, kendine yararlı olacak eşyayı hazırlarken elindeki malzemeyi renk, zevk, desen ve ahenk birlikteliği ile yorumlayarak el sanatı ürününü ortaya çıkarır. İnsanların yaşam biçimi, sanat anlayışı ve el becerisi ile bütünleşen el sanatları kişinin kendisiyle yaşar. El sanatları, doğanın olumsuz şartlarından korunma içgüdüsüyle, günlük yaşantıya kolaylık sağlama amacıyla icra edilirken geçmişteki izlerin geleceğe aktarılmasında etkin rol oynar. Maddi kültürün bir parçası olan etnoğrafik eserler olarak tanımlayabileceğimiz el sanatları, insanın yaşamına ait, coğrafi ve siyasi sınırları içinde etnik, dilsel, dinsel, tarihsel ölçütlere göre karakterize edilebilen parçalar bütünüdür (Çetintaş, 2016: 247). Bilgi iletimi ve üretim süreklilik arz ettiği için geleneksel özellik kazanan el sanatları içinde ayrı bir yere sahip takı sanatı ise büyük bir emekle üretilen süs amaçlı el sanatları grubunda yer alır.

Takı, insan bedeninin dışı yansıyan vücudun çeşitli yerlerine veya giysilerin üzerinde sergilediği süs eşyalarıdır. Özellikle kadınların güzelliklerine güzellik katma arzusu takı sanatının gelişmesine etkili olmuştur. Genel tanımı ile tüy, cam, ağaç, hayvan kemikleri, muhtelif madenler yapılmış kullanım eşyasına takı denir (Aslan,2009; Şentürk,2007;Sezgin, 2014, 2). Başka bir ifadeyle takı; kişinin kılık kıyafetiyle beraber bir uyum sağlamak, özgün ve daha güzel bir görünümle kendine özel bir model oluşturmak ve ayrıca hoşluk hissi duymak ve hissettirmek gibi amaçlarla dizayn edilmiştir (Çalış, 2016: 14). Çeşitli tür, ebat, şekil ve malzemelerden üretilmiş aksesuar olarak tanımlanmaktadır. Takılar din, tılsım, sihir, büyü, uğur, nazara karşı korunma hissi ve etkisi sonucuyla insanlar tarafından üzerlerinde bulundurup takarlarken zamanla ölü hediyesi, doğaüstü güçlere ve tanrılara sunu, zenginlik, güç ve kuvvet göstergesi gibi amaçları da kapsamıştır. Bu

kullanım alanlarının yanı sıra ticari anlamda mal karşılığı alınıp verilen değişim malzemesi olarak da kullanılmıştır.

Takılara olan ilginin neredeyse insanoğlu tarihi ile çok büyük ölçüde bir paralellik gösterdiği yapılan araştırma ve bulunan bulgulardan ortaya çıkmaktadır. Öyle ki; insanoğlunun en ilkel giyim döneminde bile takıya yönelik bir çekicilik her zaman kendini göstermiştir (Çalış, 2016: 2). Anadolu'da takı kullanımı izlerine Neolitik dönem yerleşmelerinden olan Diyarbakır Çayönü ile Konya Çatalhöyük'teki kazılarda rastlanılmış ve bu kazılarda çeşitli organik malzemeden yapılmış kolye ve bilezik gibi süs eşyaları ele geçirilmiştir (Akyay Meriçboyu, 2000:16; Türkoğlu, 2004). Her dönem insanın gösterişli olmaya ihtiyaç duyduğu gerçeğini tarihsel süreklilikle günümüze ulaşan örneklerden anlayabilmekteyiz. Nitekim Anadolu uygarlıklarından Hititler, Urartu, Friglerde bilezik, fibula, yüzük mühürler, sınıf farkı dikkate alınmadan hem yönetici sınıf hem de tüccar ve halk tarafından kullanılmıştır. Roma Döneminde ise soylu sınıfların gösteriş merakı değerli ve yarı değerli taş kullanımı artışı, Doğudan ve Mısırdan gelen ajur (delik işi), telkari, mine gibi süsleme tekniklerinin kullanıldığı görülmüştür. Ajur ile birlikte kabartma ve kazıma tekniklerinin bir arada kullanıldığı küpe ve bilezikler M.S. 2.yüzyıllarda moda olduğunu birçok müzenin koleksiyonlarında yerini alan örneklerden anlayabilmekteyiz (Akyay Meriçboyu, 2001: 237).

Selçukluların Anadolu coğrafyasına gelişi ile birlikte sahip oldukları bilgi birikimini yerel ustaların deneyim ve tecrübeleriyle başta bakır olmak üzere Anadolu'nun bazı yerleşim yerlerinde pek çok maden işlemeciliği başlamıştır (Başak, 2005: 59). Bunlar arasında takılar, önemli bir grubu oluşturmaktadır. Kuyumculuk alanında döneme damga vuran eserlerden, altından yapılmış yüzük, gerdanlık, küpe ve kemer tokası gibi süs öğeleri, sultan ve bey gibi dönemin asilleri dışında kalan varlıklı tüccarlar için de üretilmişlerdir. Bu eserlerin büyük çoğunluğu dünyanın çeşitli müzelerinde yer almaktadır. Eserler, delik işi, değerli taş kakma, filigre ve granüle gibi bezeme teknikleri ile yapılmıştır (Erginsoy, 1978: 122-143).

Osmanlı Dönemi'nde şehir ve kasabalarda faaliyet gösteren esnaf grupları, hiyerarşik bir yapı sonucunda (Nakiboğlu ve Doğanşün Yasa, 2013: 369) her alanda olduğu gibi sanatta ve dolayısıyla kuyumculukta da çok önemli bir noktaya erişmiştir. Mücevherat kullanımı daha da çok artmasına bağlı olarak saray sultan ve cariyeler için değerli takı çalışmaları yapılmıştır. Öyleki kuyumculuk ve takı yapımı padişahlar tarafından sevilmiş, desteklenmiş ve bizzat bazı padişahlar tarafından da uğraşılan bir sanat dalı olmuştur. İstanbul, özellikle Kanuni döneminde ve sonraki yıllarda dünyanın önemli mücevher üretim merkezi haline gelmiştir (Savaşçın, 1990: 136). Saray takıları arasında sorguç, hotoz, zülüflük, saç bağı, gerdanlık, iğne, çelenk, küpe, bilezik, yüzük, mühür, zehğir, halhal, pazubend, düğme, kemer, zincir, saat, köstek ve kemer tokası en çok üretilenlerden olmuştur. Osmanlı takı sanatında kakma, çalma, oyma, savat(niello), telkari(filigran), hasır, mıhlama gibi teknikler ile çok sayıda eser verilmiştir (Uysal, 2015; Tansuğ, 1985, 94). Ayrıca Osmanlı mücevherlerinde çok renklilik hakim olup zümrüt, yakut, safir, firuze, elmas, inci, mercan, yeşim sedef ve akik en sevilen taşlar kakma tekniğinde kullanıldığı söylenebilir (Köroğlu, 2004: 54). Takı sanatında olduğu gibi gümüş madeni dış ticaret ve siyasi ilişkilerde de önemli bir rol oynamıştır. Nitekim 17. yüzyıla doğru, hammadde sıkıntısı nedeni ile Avrupalıların avarı düşürülmüş gümüş madenini Osmanlı ticari hayatına soktuklarını ve bu şekilde Osmanlı para düzenini altüst ederek paranın çok büyük oranda değer kaybına uğramasına sebep oldukları bilinmektedir (Karta, 2013: 169).

Tarih boyunca insanoğlunun takı sanatında kullandığı metaller bronz, bakır, gümüş ve altın olmakla beraber en değerli ve sık kullanılanın altın ve gümüş olduğu dikkati çekmektedir. Gümüş takı sanatında altından sonra en çok tercih edilen metal olmakla birlikte doğada hem doğal hem de cevher olarak bulunmaktadır. Gümüş metalinin parlak ve yansıtıcı bir yüzeye sahip olması, gümüşün kem gözü ve kötülükleri uzaklaştıran aynı zamanda ısıtısı ile şans getirdiğine inanılan uğurlu bir metal olduğuna inanılmıştır. Gümüşün takı ve kuyumculuk sanatında tercih edilmesinin bir diğer

sebebi ise yumuşak bir metal olup, soğukken de çekiçlenebilir olmasıdır (Erginsoy, 1978: 9). Gümüş eserlerde telkâri, kazıma, kabartma, savatlama, kakma, ajur gibi teknikler kullanılmıştır.

Anadolu'da tarihi süreklilikle günümüze ulaşan ve çoğunlukla yapıldığı şehrin adını taşıyan Trabzon bileziği, Urfa Akıtmısı (Akpınarlı ve Büyükyazıcı, : 61) Diyarbakır Hasırı, Mardin Telkari, Adana Burma, Mersin Sepet, İstanbul Zincir (Kuşoğlu, 2006: 41) gibi bölgesel özellikler taşıyan eserlerin üretimi büyük bir beğeni ile devam ettiğini de söylemek gerekir.

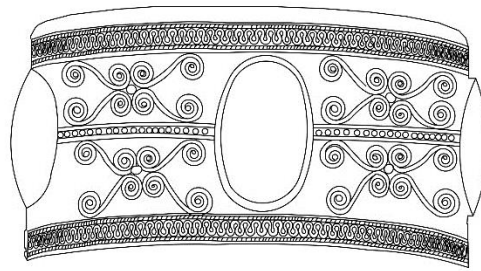
Tarihi bir çok şehir gibi Mardin de farklı dönemlerde ön plana çıkan medeniyetlerin ortaya koyduğu kültürel değerler bakımından oldukça önemli bir coğrafyada yer almaktadır. Zengin kültürel farklılıkların kaçınılmaz bir sonucu olarak geniş yelpazede sanat ve zanaat anlayışı ortaya çıkmıştır (Yeşilmen, 2017: 133). El sanatlarından kuyumculuk, bakırcılık, ahşap sanatı, semer ve palan yapımı, cam altı sanatı (Dalıcı, 2017, 63) işlerinin üretiminin yanısıra Mardin ile kodlanan gümüş işlemeciliği bütün el sanatları arasında ön sırada yer almaktadır. Gümüş işlemeciliğinde en çok tercih edilen telkâri tekniği bugün de ustalarının büyük emeği ile Mardin Çarşılarında varlığını sürdürmektedir (Yeşilbaş, 2017).

Çalışmamızda, farklı dönemlere ait takı sanatı ürünlerinin bulunduğu Mardin Müzesinde 17.-19. yüzyıllara ait olduğu bilinen Osmanlı gümüş takılarından bilezikler incelenmiş ve örnekler, Mardin Müzesine satın alma yoluyla kazandırılmış eserlerden seçilmiştir. Örneklerin, malzeme ve teknik, ölçü, müzeye geliş yolu ile ilgili bilgiler verildikten sonra ayrıntılı tanımları yapılmıştır. İncelenen örnekler üzerinden Mardin gümüş bilezik üretimine, form ve biçim ile süsleme özelliklerine yönelik değerlendirmeler ortaya konulmuştur.

Araştırmamızda depolarda muhafaza edilen bu eserleri literatüre kazandırılması ve Mardin 17.-19. yüzyılda üretilen gümüş bilezik örneklerinin genel değerlendirmesi amaçlanmıştır. Bu konunun seçilmesinin sebebi Mardin Müzesinde sergilenen takıların katalog çalışmasının daha önce gerçekleştirilmemiş olmasıdır. Bu çalışmanın Mardin müzesinde bulunan diğer el sanatlarına literatür ve bilimsel çalışmalar açısından örneklik teşkil edeceği düşünülmektedir.

Bilezik Örnekleri

Örnek-1: Kırmızı ve Siyah Taşlı Bilezik

Envanter No:2010/4

Hammaddesi: Gümüş ve Değerli Taşlar

Eserin Yapım Tarihi: 17-19.yüzyıl

Ölçüsü: Yükseklik:3,5 cm- Ağız: 6,7 cm

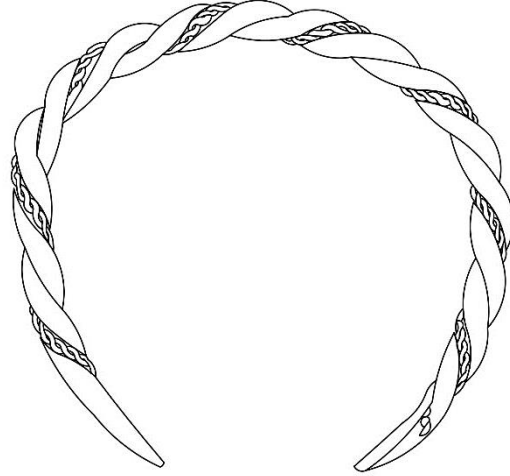
Müzeye Gelişi: Satın Alma

Uygulanılan Teknik: Kakma ve Tel Sarma Tekniği

Bulunduğu Yer: Mardin Müzesi

Ayrıntılı Tanımı: Bilezik kelepçe sistemi ile birbirine tutturulan, alt ve üst bölümde kıvrımlarla oluşturulmuş bir çerçeveye sahiptir. Bileziğin süsleme kısmı bu çerçevenin iç kısmına yerleştirilmiştir. Ön yüzde kakma tekniğiyle oluşturulan üç adet akik taşı bulunmaktadır. Taşlar aynı ölçülerde olup etrafı çerçeve oluşturacak biçimde kakma tekniği ile bileziğe oturtulmuştur. Taşlar arasında kalan yüzeyler yumurta dizisi şeklinde şeritlerle iki bölüme ayrılmıştır. Her bir bölümde tel sarma tekniğinde uçları helezonik kıvrımlara sahip "S" lerle kompozisyon oluşturulmuştur. Bu kıvrımların başnoktaları birleştirilerek ortada nokta şeklinde bir detayla çiçek motifi görüntüsü almıştır.

Örnek-2: Burma Bilezik

Envanter No: 2010 / 29

Hammaddesi: Gümüş

Eserin Yapım Tarihi: 17.-19.yüzyıl

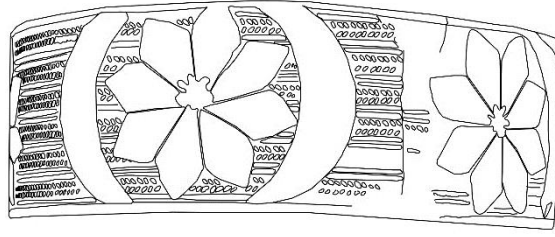
Ölçüsü: Ağız Çapı: 6,4x0,8 cm Ağırlığı: 21,31gr

Müzeye Gelişi: Satın Alma

Uygulanılan Teknik: Tel Sarma

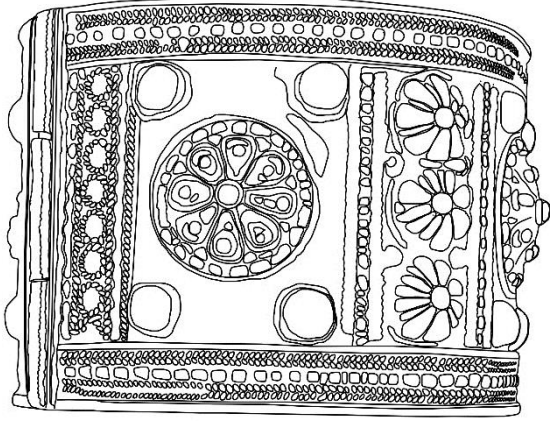
Bulunduğu Yer: Mardin Müzesi

Ayrıntılı Tanımı: Üç gümüş kordon kullanılarak yapılmış bir bileziktir. Kullanılan kordonlardan ikisi düz bir yüzeye sahipken diğer kordon birbirine sarılan iki ince telden oluşmuştur. Bu üç kordonun başlangıç ve bitiş kısımları birbirlerine sivri bir görüntü oluşturacak biçimde birleştirilmeden açık bırakılmıştır. İki kalın düz kordonun arasında kalan ince tel birbirine sarılarak burğu motifi elde edilmiştir. Burğu motifi bileziğe hareketlilik katan tek unsurdur.

Örnek-3:Çiçekli Kazıma Bilezik**Envanter No:** 2010/12**Hammaddesi:** Gümüş**Eserin Yapım Tarihi:** 17-19. yüzyıl**Ölçüsü:** Yükseklik: 1,9 cm- Ağız Çapı: 6cm**Müze Gelişi:** Satın Alma**Uygulanılan Teknik:** Kazıma**Bulunduğu Yer:** Mardin Müzesi

Ayrıntılı Tanımı: Düz bir yüzeye sahip olan bilezik kelepçe tekniği ile birbirine bağlanmaktadır. Erkek ve dişi parçalardan oluşan kelepçe bölümünde herhangi bir süsleme mevcut değildir. Bileziğin zemininde altı sıradan oluşan balıksırtı motifleri arka arkaya şerit oluşturacak şekilde yerleştirilmiştir. Ön yüzünde 5 adet yaprak görünümünü almış sekiz kollu yıldız motifi bulunmaktadır. Yıldızların ortasında kazıma tekniğiyle oluşturulmuş birer küçük çiçek motifi görülmektedir. Bu motiflerin üzerinde şuan mevcut olmayan ancak daha önce renkli taş kakılmış olabileceği söylenebilir. Bileziğin yüzeyinde bazı noktalarda korozyona bağlı olarak renk değişimi ve kararma mevcuttur.

Örnek-4: Çiçekli Kabartma Bilezik

Envanter No: 2010/ 3

Hammaddesi: Gümüş

Eserin Yapım Tarihi: 17.-19.yüzyıl

Ölçüsü: Yük:4,4 cm- Ağız Çapı:6,4

Müze Gelişi: Satın Alma

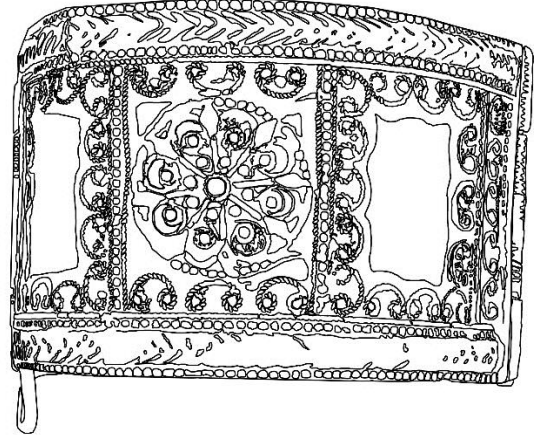
Uygulanılan Teknik: Kabartma ve Güherse (granülasyon) Tekniği

Bulunduğu Yer: Mardin Müzesi

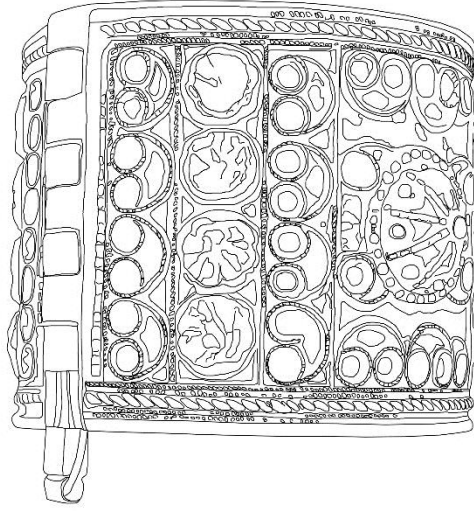
Ayrıntılı Tanımı: Kabartma tekniğiyle oluşturulmuş şeritler bileziğin alt ve üst kısmında bileziği enine çevrelemiştir. Bilezik, ortada üç adet kabara motifi ve etrafında yumurta dizilerinden oluşan dikey ayırma konturlarıyla dört bölüme ayrılmıştır. Her bölümün köşe noktalarında kabartılmış dışa taşkın yarım küre motifleri mevcuttur. Dört bölümün her birinin içerisinde çerçevelere sahip kabartma ve ajur tekniği ile gül bezek motifleri yerleştirilmiştir. Kelepçenin birbirine geçen kısımda halkalı bir mil yeri mevcut olan eser sağlam durumdadır.

Örnek-5: Rozetli Kazıma Bilezik**Envanter No:** 2010/1**Hammaddesi:** Gümüş**Eserin Yapım Tarihi:** 17.-19.yüzyıl**Ölçüsü:** Yüksek:6,2cm- Ağız Ç:6,4 cm**Müze Gelişi:** Satın Alma**Uygulanılan Teknik:** Tel Sarma, Ajur ve Güherse (Granülasyon) Teknikleri**Bulunduğu Yer:** Mardin Müzesi

Ayrıntılı Tanımı: Bilezik iki parçadan oluşmuş ve birbirine perçinleme tekniği ile birleştirilerek kelepçeyle bağlanmaktadır. Her iki parça simetrik bir anlayışla aynı özellik ve süsleme kompozisyonuna sahiptir. Parçalar, üste ve altta iki sıra yumurta dizisi ile çerçevelendirilmiştir. Bu çerçevelerin iç kısmında daire motifleri sağ ve sol taraftan ortaya doğru üçgen bir görüntü oluşturacak şekilde üst üste yerleştirilmiştir. Ortasında rozet motifi bulunan üçgen görünümlü motiflerin birleştiği noktalarda ajur tekniğiyle oluşturulmuş birer delikli madalyon motifi mevcuttur. Süsleme kompozisyonunu oluşturan bütün bu motifler zeminin yüzeysel oyma tekniği sonucu alçak kabartma şeklindedir. Asıl zemin ise oksitlenmeden kaynaklanan koyu gri rengi almıştır.

Örnek-6: Kazıma-Tel Sarma Bilezik**Envanter No:** 2010/7**Hammaddesi:** Gümüş**Eserin Yapım Tarihi:** 17-19.yüzyıl**Ölçüsü:** Yük. :4,2 cm.- Ağız Çapı: 6,5 cm**Müzeye Gelişi:** Satın Alma**Uygulanılan Teknik:** Tel Sarma, Güherse ve Kabartma**Bulunduğu Yer:** Mardin Müzesi

Ayrıntılı Tanımı: Gümüş malzemeli bilezik iki parçadan oluşmuştur. Parçalar perçinleme tekniği ile birleştirilmiş olup bileziğin birbirine bağlanması ise kelepçe sistemi ile olmuştur. Her bir parça alt ve üstte örgü motiflerinden oluşan bir bordür ile çevrelenmiştir. Parçalar kendi içinde güherse tekniği ile oluşturulmuş küçük kürecik dizilerinin ayırdığı üç dikdörtgen bölüme sahiptir. Ortada bulunan dikdörtgen alanın iç kısmında noktalama işaretleri ve mızrak ucu motifleriyle bezenmiş çiçek motifi vardır. Diğer çerçevelerin orta kısımları ise boş bırakılmıştır. Her üç dikdörtgen alanın kenarlarında iç bükey helezonik karakterli kıvrım şekilli süsleme motifleri mevcuttur. Bileziğin alt kenar süslemelerinde aşınma mevcut olup bir noktada da kırıldığı görülmektedir.

Örnek-7: Çiçek Kabartmalı Bilezik**Envanter No:** 2010/2**Hammaddesi:** Gümüş**Eserin Yapım Tarihi:** 17.-19.yüzyıl**Ölçüsü:** Yük:5,5 cm- Ağız Çapı:6,4cm**Müzeye Gelişi:** Satın Alma**Uygulanılan Teknik:** Kabartma, Ajur, Güherse**Bulunduğu Yer:** Mardin Müzesi

Ayrıntılı Tanımı: Gümüş bilezik birbirine perçinleme tekniği ile bağlanmış iki parçadan ibarettir. Her iki parça kelepçi sistemi ile bileği sarmaktadır. Her bir parça dört taraftan ikili şeritlere sahip örgü bordürü ile çerçevelenmiştir. Yanlarda, üst üste sıralanmış kabartma tekniğiyle oluşturulmuş süslemeler, ortada ise ajur tekniği ile oluşturulmuş yüksek kabartmalı dilimli kubbe görünümlü yarım daire biçimli motifler yer almaktadır. Bileziğin belli noktalarında güherse tekniği ile oluşturulmuş iç bükey hareketlere sahip helezonik kıvrımlar mevcuttur. Bileziğin kabartmalı bölümlerinde bazılarında içe doğru göçmeler ve süslemelerde yer yer aşınmalar oluşmuştur.

Değerlendirme Ve Sonuç

El sanatları içinde önemli ve özel bir yere sahip takı sanatı ve kuyumculuk, medeniyetlerin sosyo-ekonomik yapıları hakkında bilgi verdikleri gibi dönemlerin takı sanatı üsluplarının tarihi süreklilikle günümüze taşınmalarında önemli birer kaynak olmuştur. Takı, insanın sosyalleşme ve statü sergileme güdüsüyle birleşince, kültürün neredeyse vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. (Sezgin, 2014:2)

Kuyumculuk sanatında bizzat kadınlar tarafından kullanılan bilezikler, gösteriş ve estetik görünümü tamamlayan önemli bir takıdır. Bilezik yapımında, altın, gümüş, bakır ve çeşitli alışımden madeni kullanım alanı bulmuştur. Çalışmamızda Mardin Müzesine satın alma yoluyla gelmiş 17.-19. yüzyıllara ait gümüş bileziklerden yedi tanesinin kataloğu oluşturulmuştur. İncelediğimiz örneklerden bazıları müzede bulunan teşhir salonlarının yetersizliği sebebiyle depolarda muhafaza edilmektedir. Yaptığımız incelemeler sonucunda 17.-19. yüzyılda bilezik modasında süslemelerde

ajur tekniği, kabartma, kakma, kazıma, savatlama teknikleri tek tek kullanılmakla birlikte birden fazla tekniğin beraber de kullanıldığı görülmüştür.

İncelediğimiz eserlerde kabartma ve güherse teknikleri örneklerden 4, 6, 7 de kullanılmakla beraber güherse tekniği örnek 5'te de kullanılmıştır. Tel sarma tekniği ile motiflerin uygulandığı örnekler ise 2, 1, 5 ve 7 nolu örneklerde görülmektedir. Ajur tekniğinin ön plana çıktığı örnek 5, 7'de süsleme kompozisyonunun oluşturulmasında birden fazla teknik kullanılmıştır. Savatlama tekniği ise örnek 3'te siyaha yakın bir renk ile kontrast bir etki yaratmak amacıyla kullanılmıştır. Kazıma tekniğinin görüldüğü tek örnek ise 3. nolu eserdir.

Diyarbakır Müzesi Bileziklerinden Örnekler (E. Çalış'tan-2016)

Aydın Etnografya Müzesi Bileziklerinden Örnekler (Y. Özkan'dan-2010)

Örnek 1 de akik taşının kakma tekniği ile karşımıza çıkması, kıymetli taşların insan psikolojisi üzerindeki etkilerinin yanı sıra gümüşün gri rengi ile taşın kırmızı renginin ahenginin birbirini ile kombinasyonundaki uyum, tercih edilen bir süsleme olduğu anlaşılmaktadır.

Diyarbakır Müzesi Bileziklerinden Örnekler (E. Çalış'tan-2016)

Van'da Üretilen Bileziklerden Örnekler (B. Er'den)

Örnek 2 dışındaki bilezikler, kilit sistemi olarak kelepçe ile birbirine bağlanmaktadır. Örnek 2 ise uçları birbirine yakın duracak şekilde açık bırakılmıştır. İncelediğimiz bileziklerin benzer örneklerine Diyarbakır, Urfa, Gaziantep, Adıyaman, Aydın gibi birçok Anadolu müzesinde karşılaşmak mümkündür. Örnek 4,5,6,7 de gördüğümüz kompozisyonun motif ve teknik özellikleriyle aynı dile sahip örnek çalışmaların Diyarbakır ve Aydın Müzesinde sergileniyor olması, bir döneme damgasını vuran çalışmaların yurt genelinde sevilerek benzer şekilde üretildiğini göstermektedir.

Aydın Etnografya Müzesi Takılardan Örnek (Y. Özkan'dan-2010)

Bileziklerin süsleme programında bitkisel ve geometrik karakterli motifler tercih edilmiştir. Örnek 1 birbirine sarılmış gümüş tellerden oluşurken diğer bütün örneklerde hem bitkisel hem de geometrik motifler dikkati çekmektedir. Motiflerde halezonik iç bükey kıvrım dallar, yıldız, mızrak ucu, kubbe görünümlü kabaralar, rozet ve çiçek motifleri, yumurta dizileri, zencerek ve örgü motifleri en çok tercih edilenleri olmuştur. Geometrik bezemede form olarak dairesel formların daha çok tercih edildiği anlaşılmaktadır. Bilezik bezemelerinde figür kullanılmadığı dikkat çekmektedir.

Bileziklerde deformasyonun korozyona bağlı renk değişimleri, bileziklerin kenar bordürlerinde aşınmalar ve bazı noktalarda çatlaklıklar dışında gözlenmediğini belirtmek gerekir. Ölçü bakımından daha çok tercih edilen ölçünün bileği tamamen saracak 6,0 cm. ile 6,7 cm arası değiştiği görülmektedir. Bileziklerin ölçüleri formlarına göre farklılık arz etmekle birlikte burgu bilezik modeli dışındakiler 1,6 cm ile 5,5 cm arası ölçülere sahiptir.

Mardin Müzesi'nde değerlendirildiğimiz eserler ile karşılaştırma örneklerden yola çıkarak, Anadolu'da tarih boyunca üretilen bileziklerin pek çok yönden benzerliklerinin olduğu anlaşılmıştır. Bu durum Anadolu coğrafyasında bir çok medeniyet tarafından üretilen sanat ürünlerinde olduğu gibi takı sanatının bilezik üretiminde de ortak bir süsleme dilinin oluştuğu söylenebilir. Özellikle 17.-19. yüzyıl bileziklerinin dönemsel bir modanın üretimlerinden olduğunu benzer örneklerden anlayabilmekteyiz. Mardin'de yaşayan gümüş ustalarının kendi geleneğine, inancına ve zevkine uygun özgün takılar ürettiklerini böylece farklı etnik kökenlere sahip halkın bir arada yaşadığı bu kentte zengin bir takı kültürü oluştuğunu söylemek mümkündür (Yeşilmen, 2017; 131).

Modern gümüş bilezik örneklerinde Mardin Müzesindeki eserlerin kompozisyonlarının ilham kaynağı olarak yeniden üretimde kendine yer bulması form ve teknikle beraber süsleme özelliklerinin gelecek kuşaklara aktarımında daha kolay olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akpınarlı, F. Büyükyazıcı, M. (2007). “ Şanlıurfa Kadın Takılarında Motif ve Kompozisyon Özellikleri”, *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 61-74.
- Aslan, H. (2009). *Kars, Ardahan Ve Iğdır İllerinde Bulunan Geleneksel Kadın Takılarının Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Çalış, E., (2016). *Diyarbakır Müzesi'nde Bulunan Etnografik Madeni Takılar*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Van.
- Çetintaş, B. (2016), “Kültür Kavramının Kapsamı, Anlam Ve Tanımları”, *Turkish Studies*, 11/18, 227-248.
- Dalıcı, E. (2017). “Mardin Çarşılarında Yaşayan El Sanatları ve Ustaları I”, *Mardin Çarşıları ve El Sanatları*, Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınevi. 63-127.
- Er, B. (2012). Van İlinde Üretilen Takıların Bazı Özellikleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü, Van.
- Faroghi, S. (2014), *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Kamiloğlu, E., (2009). İlknur, *Mardin İli Gümüş İşlemeciliği ve Yörede Yapılan Ürünlerin Bazı Özellikleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Ev Ekonomisi(El Sanatları) Anabilim Dalı, Ankara.
- Karta, N. (2013), “17. ve 18. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Avrupa İle İktisadi İlişkileri”, *Turkish Studies*, 8/11, 163-173.
- Koroğlu Gülgün (2004). *Anadolu Uygarlıklarında Takı*, İstanbul: Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları.
- Kuşoğlu, M.Z., (2006). *Kuyumculuk ve Maden Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Nakiboğlu, A.; Doğançün Yasa, B. (2013). “18. YY.'da İstanbul Esnafının Sorunları”, *Turkish Studies*, 8/7, 363-392.
- Meriçboyu Akyay, Y. (2001), *Antikçağ'da Anadolu Takıları*, İstanbul: Akbank.
- Özkan, Y. (2010), *Aydın Müzesinde Bulunan Etnografik Takılar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Geleneksel Türk El Sanatları Eğitimi Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Savaşçın M. Y. (1990). “Osmanlı Kuyumculuğu II”, *Antik ve Dekor*, S. 8, Ekim-Kasım.
- Sezgin, N. (2014). *Anadolu Medeniyetler Müzesi'ndeki Madeni Takılar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, El Sanatları Eğitimi Ana Bilim Dalı, Dekoratif Ürünler Eğitimi Bilim Dalı, Ankara.
- Şentürk, F. (2007). *Anadolu Takılarındaki Motifler İle Tunus Takılarındaki Motiflerin İncelenmesi*,. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Tansuğ, S., (1985). “Hamam Tasları”, *Antika Dergisi*, 10, İstanbul, 38.
- Türkoğlu, S. (2004). *Geleneksel Türk Sanatları*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları,
- Uysal, S. (2015). *Gaziantep İli Gümüş İşlemeciliği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü El Sanatları Anabilim Dalı Dekoratif Ürünler Eğitimi Bilim Dalı, , Ankara.
- Yeşilbaş, E. (2017). (Ed.). *Mardin Çarşıları ve El Sanatları*, Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınevi.
- Yeşilmen. N. (2017). “Mardin Çarşılarında Yaşayan El Sanatları ve Ustaları II”, *Mardin Çarşıları ve El Sanatları*, Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınevi, 128-155.